

УДК 316.351:378(4):37.01(09)(477)

Гапченко О. В.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри філософії і політології, Хмельницький
національний університет (Україна, Хмельницький),
gapchenkoov@ukr.net

АРХЕТИП СВОБОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Досліджується роль особистості у формуванні і реалізації гуманістичного стилю життя. Акцентується увага на тому, що архетип свободи і модель гуманістичного стилю життя була сформована українською інтелігенцією в період культурно-національного відродження XVI – XVII ст. Її зміст відповідав основним програмним цілям національної філософії. Підкреслюється, що в цій моделі були відображені зразки діяльностного життя, високої моральності, ідеали свободи і європейської освіченості.

Ключеві слова: свобода, архетип свободи, стиль життя, культурно-національне відродження, українська інтелігенція, духовність, особистість, національна філософія.

Специфікою українського національного життя в другій половині XVI – першій половині XVII ст. обумовлено формування особливого типу особистості – вільної, освіченої, талановитої, високоморальної, духовної, зі сформованими патріотичними почуттями й національною свідомістю, діяльної людини, що творить сама себе і працює для загального блага. В такій людині цінились рівень духовного розвитку людини, її моральні якості, професіоналізм і громадянської свідомість. З іншого боку в умовах постійної військової небезпеки, в час політичних і релігійних протистоянь поширення отримував також ідеал особистості, який був породженням героїчної епохи – універсального, самостійного, витривалого вояка, людини активної, вільної, мужньої, лицарської поведінки та високих моральних цінностей.

Зміст гуманістичної філософії, становлення якої відбувалося в Україні в другій половині XVI – першій половині XVII ст., великою мірою визначають проблеми морального і громадянського виховання особистості. Високоморальна людина, з громадянською відповідальністю, патріотичними почуттями, усвідомленням цінності таких якостей, як гідність, справедливість, свобода, рівність, освіченість, толерантність, працьовитість постає центром філософського дискурсу XVI – XVII ст.

Орієнтуючись на виховання особистості та її індивідуальних якостей, що було наслідком проникнення в Україну західноєвропейських впливів, передусім через систему освіти, філософська думка України другої половини XVI – першої половини XVII ст. ґрунтувалася на дотриманні традицій православної київсько-руської духовності з її високою оцінкою «внутрішнього», духовного розуму, традиційно спрямованого на самопізнання і богопізнання. Водночас українськими мислителями обґрунтовується необхідність удосконалення так званого «зовнішнього» розуму, а отже, цінності освіти й свободи, що ведуть до нього. В гуманістичному дусі людський розум характеризується як необмежений та вільний у своїй творчій могутності засіб морального вдосконалення.

Велика вага надавалось вихованню в людині доброчесностей, гідності й доблесті. Ці чесноти розглядалися в українській філософській думці XVI – XVII ст. не лише Божим даром, а в першу чергу

наслідком виховання, самовдосконалення, праці людини над собою впродовж усього життя. Однією з найвищих чеснот людського життя вважалась свобода. Архетип свободи є наскрізним для українського світогляду загалом. В українській гуманістичній традиції свобода постає великою цінністю, значним суспільним ідеалом, до якого повинна прагнути людина.

Важливим аспектом формування гуманістичного ставлення до проблем особистості була вимога використовувати природний розум і кмітливість, виховувати в людині гідність й самоповагу – якості, що належать самій особистості без врахування її статків, багатства, шабля в суспільній ієрархії, а натомість свідчать про шляхетність людини. Наявність подібних думок в українській філософській традиції свідчить про стійкі тенденції формування гуманістичного мислення.

Моральний ідеал, що формулювався гуманістичною філософією, не заперечував традиційно християнських доброчесностей, водночас він творився завдяки визнанню значущості цінностей земного життя, енергійної, діяльної людини, яка досягає успіху, свободи, багатства, поваги громадян. Високо цінувалося також творче начало в людині, акцентувалася увага на необхідності розвивати її природні нахили і здібності.

У дусі гуманістичного ставлення до людини, до потреб її духовного та морального виховання суттєве значення надається таким людським чеснотам, як мудрість, розум, знання, освіченість, свобода. Досить вагомою стає поширена в гуманізмі думка, що авторитет людини визначається її розумом і тим корисним, що вона може дати людям і суспільству. Поважне місце у справі морального вдосконалення відводиться фізичній праці. Українські мислителі радили привчати молодь до постійної праці, учили її долати різні труднощі, утримуватись від розкоші й прагнути реалізувати себе як вільну особистість.

Важливою складовою філософської думки України другої половини XVI – першої половини XVII ст. була ідея формування людини-громадянина, що підпорядковує особисті інтереси громадським, служить батьківщині, прагне особистісного самоутвердження та свободи. В українській свідомості цього часу не спостерігається протиставлення інтересів окремої особи інтересам суспільства. Характерний для європейського ренесансного мислення принцип індивідуалізму в українському контексті передбачав наявність у людини прагнення до розвитку, до звільнення від обтяжливих зв'язків середньовічного суспільства, утвердження природних прав і гідності людей, засвідчував прагнення до гармонійного розвитку людини, зміцнення розуму, до визнання цінності людської особистості.

Покажемо, що індивідуальна діяльність у мисленні українських гуманістів набуває цінності у зв'язку з діяльністю для досягнення загального блага. Ренесансна абсолютизація й героїзація особистості в українському контексті становлення гуманістичних засад вітчизняної філософії доповнювалася визнанням її як суспільно значущого діяння. Герої творів українських авторів є яскравими індивідуальностями, але без обмежень егоїзму. Вони, звісно, дбають про особисту доблесть і славу, але здобувають вони їх, як правило, під час виконання громадянського обов'язку. Вважалося, що індивідуальне благо можна і необхідно поєднати

із суспільним. Навіть більше, приватні інтереси, на їх думку, повинні підпорядковуватися спільному благу.

Таким чином, завдяки проникненню гуманістичних ідей в Україну в другій половині XVI – першій половині XVII ст. відбуваються серйозні зміни у світоглядному обґрунтуванні засад вітчизняної філософії: на зміну середньовічному аскетизму, самозаглибленості, зосередженні на внутрішньому духовному світі приходить ідея утвердження людини в різних сферах діяльності. Формується ідеал всебічно розвиненої особистості, проголошується право людини на свободу, на задоволення її земних і духовних потреб. Українські гуманісти зробили крок до реабілітації матеріально-чуттєвого світу і чуттєвої природи людини. Попри домінування релігійних цінностей, в окресленні меж людського існування належне місце відводиться земним потребам та інтересам людини. Загалом поширення в Україні ренесансно-гуманістичних ідей спричинило творення нового образу людини і світу, ставлення до людини як творчої особистості, здатної творити і змінювати світ.

Як соціально і ціннісно негативні явища і джерела усіляких аморальних вчинків засуджуються неробство, марнотратство, ледарство, невігластво, пасивність. Не отримують загального поширення в філософській культурі другої половини XVI – першої половини XVII ст. ідеали аскетизму, зречення від земного життя. Натомість міцність духу, свобода, готовність відстоювати свої переконання поставали важливими передумовами людської діяльності і були критерієм моральної поведінки.

З позицій гуманістичного мислення людина визначалась не лише як істота, що мусить реалізувати Божий промисел на землі, але й силою, що активно втручається в перебіг подій земного життя, займає свою позицію в конфлікті добра і зла. Відійшовши від абстрактного розуміння категорій добра і зла, українська філософія другої половини XVI – першої половини XVII ст. розуміє під ними цілком реальні, конкретні суспільні явища і конкретні людські вчинки. Добром вважалось все те, що було вигідне і корисне для українського народу, суспільства і православної церкви, а зло – це все те, що шкодить інтересам українського суспільства і української людини.

Образ людини активної, моральної і успішної формувався значною мірою завдяки усвідомленню значущості людського розуму в житті, освіченості, свободи, навіть практицизму. Важливими факторами, які формують особистість, виступають індивідуальні здібності, власна праця, право вибору людиною свого стилю життя і напрямів діяльності. Віра у велич і творчі можливості людини виступали стимулом для саморозвитку особистості.

Можна констатувати, що українській думці другої половини XVI – першої половини XVII ст. значною мірою притаманне ренесансне бачення людини, розуміння її громадянського призначення в потоці історичних подій і життєвих перетворень. Властиві середньовічному мисленню провіденціалізм і фаталізм у творчості вітчизняних авторів відходять на задній план. Натомість людина розглядається як вільна і активна дійова особа в житті та історії. Показовим для розвитку української філософії цього часу було звернення до

проблем формування особистості, яка акумулювала яскраві індивідуальні якості, високі патріотичні почуття й громадянську свідомість. Значущість виховання їх підвищувалась у часи духовних і військових протистоянь, що було характерно для українського життя XVI – XVII ст.

Водночас, культивуючи тип сильної, героїчної особистості, українська свідомість не заперечує таких громадянських цінностей, як свобода, рівність, братерство, здатність захищати християнство і християн. Усвідомлювалась потреба у зміцненні національної свідомості й патріотизму. Любов до Вітчизни, відповідальність за долю Батьківщини, готовність служити її інтересам вважались головними критеріями в оцінці її дій і справ людини. Великою мірою зосереджуючись на поєднанні індивідуальних і суспільних якостей в людині, визначалися основні ціннісні орієнтири розвитку української спільноти.

Найбільш значущими для розвитку особистості вважались такі риси, як свобода, моральні доброчесності, талант, здібності, благородство, військова відвага і доблесть, діяльність на користь суспільства, подвижництво. Високо цінилися наполегливість людини у досягненні своїх цілей, дисциплінованість у діях, постійне самовдосконалення. Набуття довершеності фізичних і моральних сил людини, благородства, мужності і героїзму виступало одним з головних завдань.

Список використаних джерел

1. Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. – К.: Наукова думка, 1991.
2. Філософія Відродження на Україні. – К.: Наукова думка, 1990.
3. Зизаний Стефан. Казанье святого Кирилла. – Вильно, 1596.
4. Филалет Христофор. Апокрисис // Памятники полемической литературы. Кн.2. – СПб., 1882.
5. Кленович С. Роксоланія // Антологія української поезії. – К.: Дніпро, 1984.
6. Смотрицький Г. Предсловіє к благоверному и православному всякаго чина, возраста же и сана читателеви // Українська література XIV–XVI ст. – К.: Наукова думка, 1988.
7. Пам'ятки братських шкіл на Україні. – К.: Наукова думка, 1988; Анонім. Пересторога // Українська література XVII ст. – К.: Наукова думка, 1987.
8. Євлевич Х. Лабіринт // Українські гуманісти епохи Відродження. Антологія. Т.2. – К.: Вид. С. Павличко «Основи», 1995. – С.250–266.
9. Транквилион–Ставровецкий К. Євангеліє учительное. Ч.1. – Рахманов, 1619. – Ч.1. – 360 арк.
10. Литвинов В. Д. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XVI – початку XVII ст. – К.: Вид. С. Павличко «Основи», 2000.

References

1. Nychyk V. M., Lytvynov V. D., Stratiy Ya. M. Humanistychni i reformatsiyni ideji na Ukraini. – K.: Naukova dumka, 1991.
2. Filosofija Vidrodzhennia na Ukraini. – K.: Naukova dumka, 1990.
3. Zyzanyi Stefan. Kazane sviatoho Kyrylla. – Vylno, 1596.
4. Fylalet Khrystofor. Apokrysys // Pamiatnyky polemicheskoi lyteratury. Kn.2. – SPb., 1882.
5. Klenovych S. Roksolaniia // Antolohiia ukrainskoi poezii. – K.: Dnipro, 1984.
6. Smotrytskyi H. Predsloviie k blahovernomu y pravoslavnomu vsiakago chyna, vozrasta zhe y sana chytatelevy // Ukrainska literatura XIV–XVI st. – K.: Naukova dumka, 1988.
7. Pamiatky bratskykh shkil na Ukraini. – K.: Naukova dumka, 1988; Anonim. Perestorohta // Ukrainska literatura XVII st. – K.: Naukova dumka, 1987.

8. Ievlevych Kh. Labirynt // Ukrainski humanisty epokhy Vidrozhennia. Antolohiia. T.2. – K.: Vyd. S. Pavlychko «Osnovy», 1995. – S.250–266.

9. Trankvylyon–Stavrovetskyi K. Yevanhelye uchytelnoie. Ch.1. – Rakhmanov, 1619. – Ch.1. – 360 ark.

10. Lytvynov V. D. Renesansnyi humanizm v Ukraini. Idei humanizmu epokhy Vidrozhennia v ukrainiskii filosofii XVI – pochatku XVII st. – K.: Vyd. S. Pavlychko «Osnovy», 2000.

Gapchenko O. V., candidate of pedagogical sciences, associate professor, associate professor of faculty of philology and biology, Khmelnytsky National University (Ukraine, Khmelnytsky), gapchenkoov@ukr.net

The archetype of freedom in the Ukrainian tradition

The article explores the role of the individual in shaping and realizing the humanistic lifestyle. Attention is focused on the fact that the archetype of freedom and the model of humanistic life style was formed by the Ukrainian intelligentsia during the cultural and national revival of the 16th–17th centuries. Its content corresponded to the basic program objectives of national philosophy. It is emphasized that in this model the examples of active life, high morality, ideals of freedom and European education were displayed.

Keywords: freedom, the archetype of freedom, life style, cultural and national revival, Ukrainian intelligentsia, spirituality, personality, national philosophy.

УДК 130.2:005

Дмитренко М. Й.,

доктор філософських наук, професор,
Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв
Чорнобиля Національного університету цивільного
захисту України (Україна, Черкаси),
–dmytrenko@ukr.net

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА У ДИСКУРСІ ТІЛЕСНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню корпоративної культури у дискурсі тілесності. Мета статті полягає у визначенні зовнішніх і внутрішніх функцій корпоративної культури на засадах антропологічно і феноменологічно орієнтованої методологічної програми сучасної соціології тіла. Автор визначає поняття іміджу, стереотипу та корпоративного іміджу на основі контент аналізу досліджуваного явища. У дослідженні окреслено характеристики і структуру репрезентації корпоративного іміджу. Фірмовий стиль розглядається як суттєва частина корпоративної культури, що забезпечує візуальну і смислову ідентифікацію організації, її внутрішню і зовнішню оформлення, яке формує у соціального оточення позитивне враження. Автор доходить висновку, що дослідження корпоративної культури у дискурсі тілесності дозволяє визначити його механічну або органічну концептуалізацію, описати як капсулоподібне формоутворення, яке виразно підкреслює особливості урбаністичної культури.

Ключові слова: корпоративна культура, соціологія тіла, імідж, корпоративний імідж, фірмовий стиль.

Загальнонаціональні та загальнокультурні зрушення, глобалізація світу праці, що відбувається внаслідок суспільних трансформацій постіндустріального зразка, мають свій відбиток й на корпоративній культурі. Все це актуалізує необхідність дослідження корпоративної культури у дискурсі тілесності. Перспектива, що відкривається внаслідок такого підходу до проблематики корпоративної культури, дозволяє виявити її людинотворчий потенціал.

Напрямок таких досліджень був заданий А. Вебером, хоча модель тілесності у розгляді соціальних формоутворень на макрорівні була задана ще Т. Гоббсом (помоделі Левіафана). Антропологічно і феноменологічно орієнтована методологічна програма сучасної соціології тіла (З. Бауман), дозволяє розглядати корпоративну

культуру як тіло, пропонуючи варіативні можливості його механічної або органічної концептуалізації (механічна і органічна солідарність Дюркгейма). У першому випадку корпоративну культуру можна описати як капсулу. Фракталізація капсулоподібних формоутворень взагалі притаманна урбаністичній культурі (Р. Сеннет). У дослідження взаємодій таких культурно замкнених на собі капсул нові перспективи відкриває реактуалізація монадологічного принципу Г. Ляйбніца, вчення якого в останні десятиліття переживає ренесанс як методологічний орієнтир концептуалізації проблеми єдності у множинності. Зосереджуючись на феномені їхньої капсулізації, варто зазначити, що капсулізація взагалі стає однією з поширених форм структурування урбаністичної культури. Її самостілізація відбувається у формі капсул, вмонтованих, з одного боку у життєвий світ та спільносвіт, а з іншого – у світ матеріального та духовного виробництва. Корпоративна культура сприяє естетизації та етизації простору трудової діяльності людини. При цьому естетизацію слід розглядати не лише як організаційне завдання, а й як структурно-стабілізуючий потенціал людської чуттєвості.

Мета статті – визначити зовнішні і внутрішні функції корпоративної культури на засадах антропологічно і феноменологічно орієнтованої методологічної програми сучасної соціології тіла.

Зауважу, що визначення зовнішніх і внутрішніх функцій корпоративної культури з позицій сучасної соціології тіла, значно розширює варіативні можливості у дослідженні корпоративної культури у сучасних соціокультурних контекстах. Плідним у цьому сенсі є звернення до аналізу внутрішньо-зовнішньої особливості іміджу тієї чи іншої компанії. Загальновідомо, що імідж організації – це її образ, що складається у клієнтів, партнерів, громадськості; свого роду обличчя організації у «дзеркалі суспільної думки», тобто сформоване уявлення аудиторії про діяльність і успіхи компанії, що закріплює взаємовідносини з клієнтами, конкурентоспроможність, що сприяє успішному подальшому розвитку. Основу іміджу складають існуючий стиль внутрішніх та зовнішніх ділових і міжособистісних відносин персоналу і офіційна атрибутика – назва, емблема, товарний знак.

Поняття «імідж» має багато різних визначень. Короткий психологічний словник А. Петровського і М. Ярошевського визначає імідж як «стереотипований образ конкретного об'єкта, що існує у масовій свідомості. Як правило, поняття імідж може стосуватися окремої людини, але може розповсюджуватися і на певний товар, організацію, професію тощо». Спеціаліст в галузі іміджології В. М. Шепель дає таке визначення: «Імідж – індивідуальний образ чи ореол, що створюється засобами масової інформації, соціальною групою чи власними зусиллями особистості з метою привернення до себе уваги» [11, с. 112]. Маркетолог Ф. Котлер визначає імідж як «сприйняття компанії чи її товарів суспільством» [7, с. 237]. Спеціаліст в галузі менеджмента О. Віханський дає загальне визначення іміджу: «Імідж явища – це стійке уявлення про особливості, специфічні властивості і риси, які характерні для даного явища» [1, с. 207], Г. Почепцов називає імідж – багатофакторним феноменом [8, с. 60].

У широкому смислі імідж, на думку Т. Соломанідіної, – це розповсюджене уявлення, створене думкою